

РОЗДІЛ 9 СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81.33

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.44>

ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА ТЕРМІНІВ ЄС НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

PRINCIPLES OF CREATING AN ELECTRONIC ENGLISH-UKRAINIAN DICTIONARY OF EU TERMS ON LABOR ECONOMICS AND SOCIAL AND LABOR RELATIONS

Бігдай М.О.,

orcid.org/0000-0001-6507-6100

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

Іванчук І.С.,

orcid.org/0009-0000-9776-4215

студент II курсу магістратури кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

Мета статті – описати основні принципи та етапи створення електронного англо-українського словника термінів Європейського Союзу (далі – ЄС) на позначення економіки праці та соціально-трудова відносин.

Актуальність даної розвідки зумовлена євроінтеграційним курсом України та необхідністю перекладу українською мовою термінології ЄС з різних галузей знань. Окрім цього, актуальним є створення моделей та проектів двомовних або багатомовних перекладних електронних термінологічних словників, термінологічних баз даних не лише для перекладачів або спеціалістів відповідних галузей, а також для широкого кола користувачів.

Незважаючи на наявність низки перекладних термінологічних словників на основі термінології ЄС, досі не було створено електронного англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудова відносин саме на базі термінологічної бази даних Інтерактивної термінології для Європи (Interactive Terminology for Europe, далі – IATE).

Джерельною базою у межах цього дослідження обрано IATE, оскільки вона об'єднує у собі практично всі наявні термінологічні колекції й бази даних, які до цього окремо були створені різними інституціями та відомствами ЄС.

У статті визначено, що модель словникової статті майбутнього словника повинна містити такі обов'язкові елементи: реєстрове слово англійською мовою, тематичну групу англійською мовою, тлумачення терміна англійською мовою, реєстрове слово українською мовою, тематичну групу українською мовою, а також тлумачення терміна українською мовою.

Окрім цього, подані основні характеристики та переваги Lexopomту як платформи для створення та публікації електронних словників. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в укладанні перекладних словників з інших галузей знань на основі термінологічної бази даних IATE.

Ключові слова: терміни Європейського Союзу, термінологія, термінологічний словник, перекладний словник, словникова стаття.

The purpose of the article is to describe the main principles and stages of creating an electronic English-Ukrainian dictionary of European Union terms (hereinafter – EU) on labor economics and social and labor relations.

The topicality of this research is determined by the European integration course of Ukraine and the need to translate EU terminology from various fields of knowledge into Ukrainian. In addition, the creation of models and projects of bilingual or multilingual translation electronic terminological dictionaries, terminological databases is relevant not only for translators or specialists in the relevant fields, but also for a wide range of users.

Despite the existence of a number of translation terminological dictionaries based on EU terminology, no electronic English-Ukrainian dictionary of EU terms has yet been created to indicate the labor economy and social and labor relations precisely on the basis of the terminological database of the Interactive Terminology for Europe (hereinafter – IATE).

IATE was chosen as the source base for this study, as it combines almost all existing terminological collections and databases, which were previously separately created by various institutions and departments of the EU.

The article defines that the model of the dictionary entry of the future dictionary should contain the following mandatory elements: headword in English, the thematic group in English, definition of the term in English, headword in Ukrainian, the thematic group in Ukrainian, as well as the definition of the term in Ukrainian.

In addition, the main characteristics and advantages of Lexonomy as a platform for creating and publishing electronic dictionaries are presented. We see the prospect of further research in compiling translation dictionaries from other fields of knowledge based on the IATE terminological database.

Key words: terms of the European Union, terminology, terminological dictionary, translation dictionary, dictionary entry.

Постановка проблеми. Як відомо, сьогодні Україна перебуває в активному процесі вступу до ЄС, а одним із головних критеріїв майбутнього членства нашої держави в цій міжнародній організації є виконання копенгагенських критеріїв, в тому числі третього, так званого інституційного, який передбачає адаптацію національного законодавства до норм та правил ЄС. Увесь комплекс законодавства країн ЄС включає значну кількість галузей знань та сфер суспільно-політичного життя громадян, що він покликаний регулювати. Зокрема, законодавство ЄС містить поняття та терміни із таких важливих сфер, як економіка праці та соціально-трудова відносина, які є для нас особливо цікавими у межах даного дослідження. Практично увесь комплекс європейського законодавства наразі є доступний офіційними мовами цієї організації, в першу чергу англійською мовою, а також іншими мовами країн ЄС.

Беручи до уваги перспективу членства нашої країни у цій організації, виникає необхідність перекладу термінології ЄС з різних галузей знань, її адаптації не лише до української термінології, але й до українських реалій суспільно-політичного життя. Окрім цього, актуальним є створення моделей та проектів двомовних або багатомовних перекладних електронних термінологічних словників, термінологічних баз даних не лише для перекладачів або спеціалістів відповідних галузей, а також для широкого кола користувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські лексикографи, перекладачі та фахівці з термінознавства неодноразово створювали словники на основі термінології ЄС, що належить до певної галузі. Одним з таких словників є «Глосарій термінів Європейського Союзу», підготовлений видавництвом «К.І.С.» за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» у 2006 році. Словник містить реєстрові слова українською та англійською мовами, а самі словникові статті представлені українською мовою. При укладанні цього словника-глосарія насамперед були використані матеріали глосарія сервера «Європа». Глосарій також доступний в електронному вигляді з використанням у ньому перехресних гіперпосилань [4].

Ще одним словником на основі термінів ЄС є «Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу», який став результатом роботи експертної групи

проекту «Лабораторія наукового перекладу» громадської організації «Молодіжний гуманітарний центр». Словник виданий у Києві у 2007 році видавництвом «К.І.С.» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». У цьому словнику терміни представлені не лише трьома найважливішими офіційними мовами ЄС, але й також доступні в перекладі українською мовою. Джерельною базою цього словника слугували офіційні тексти, багатомовні словники, офіційні прес-релізи інституцій ЄС, а також бази даних EUR-Lex [8], що містить різномовні паралельні версії документів права ЄС [1].

Приблизно у цей період опрацьовували та систематизовували саме економічну термінологію. У 2006 році в Києві видають «Економічний словник», який мав на меті подати коротке, але достатнє й зрозуміле тлумачення більш як 2 тисяч економічних термінів та понять з таких сфер, як: менеджмент, маркетинг, підприємництво, бізнес, зовнішньоекономічна діяльність, а також економіка праці й соціально-трудова відносина. Особливістю цього словника є те, що його можна вважати двомовним, адже у ньому подано прямий переклад кожного з термінів англійською мовою [9]. Окрім цього, у 2008 році в Києві було видано одномовний понятійно-термінологічний словник українською мовою «Економіка: від А до Я», що містить близько 5 тисяч термінологічних одиниць [3].

У межах цієї розвідки уваги також заслуговує «Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики», друге видання якого вийшло у 2015 році у Кропивницькому. Цей двомовний перекладний термінологічний словник запропонував засвоєння економічних знань паралельно англійською та українською мовами. Загалом він складається із трьох частин, а саме основної, додаткової із прикладами вживань термінів в контексті, а також контрольної із певними завдання різного рівня складності для перевірки знань. Основна ж частина словника поділяється на два розділи – тлумачний англо-український словник та перекладний українсько-англійський словник без тлумачення [6].

У 2021 році Дніпровський державний технічний університет видав «Термінологічний словник з дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносина» для здобувачів першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 073 «Менеджмент» усіх форм навчання». Це одномовний словник українською мовою, що містить близько 220 термінів з тлумаченнями, на основі понад 10 навчальних посібників з відповідної галузі економічної науки [2].

Незважаючи на вище згадані лексикографічні праці, досі не було створено електронного англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудових відносин на основі термінологічної бази даних IATE.

Постановка завдання. Мета статті – описати основні принципи та етапи створення електронного англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудових відносин. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких завдань, як: охарактеризувати основні функції та переваги Lexopomy як платформи для створення нашого майбутнього словника, описати основні принципи та етапи укладання такого словника, а також створення моделі словникової статті у даному словнику.

Виклад основного матеріалу. Джерельною базою у межах цього дослідження обрано термінологічну базу даних IATE, яка охоплює практично будь-яку сферу чи галузь знань з письмових та усних текстів ЄС. Вона була розроблена у 1999 році, з 2004 року почала активно використовуватись співробітниками інституцій, органів та відомств ЄС, зокрема перекладачами, а з 2007 року стала загальнодоступною для широкого кола користувачів [10].

Вважаємо, що доцільно створити наш словник саме в електронній формі, адже такі словники мають низку переваг в порівнянні зі звичайним паперовим. Насамперед електронний словник може містити не лише звичну для усіх лексикографічну інформацію, а також може бути доповнений різними мультимедійними засобами, як-от: зображення, відео, анімації, аудіозаписи, гіперпосилання, зокрема перехресні (до інших словникових статей, інтерактивних вправ тощо), а також іншими комп'ютерними технологіями, що зазвичай є недоступним для друкованих версій словників. Електронні словники також дозволяють різні методи пошуку даних, що дуже зручно для користувачів. Доступ до інформації та її пошук визначаються не внутрішньою традиційно алфавітною організацією словника, а нелінійною структурою тексту або ж гіпертексту. Такий словник набагато простіше використовувати, підтримувати та оновлювати, забезпечуючи тим самим актуальність даних у ньому. Окрім цього, електронний словник може бути швидко доступний для користува-

чів практично з будь-якої точки світу. На думку багатьох дослідників, найважливішою перевагою електронних словників є швидкість їх укладання, адже для створення таких словників сьогодні існує досить багато різних комп'ютерних технологій та середовищ, які можна використати, зокрема онлайн-платформи Lexique Pro, Wiktionary, Lingro, WeSay та інші. Для розроблення нашого електронного англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудових відносин було обрано платформу для створення та публікації словників Lexopomy [11], яка є досить гнучкою в розробці й налаштуваннях не лише структури, але й також дизайну словників, можливостей пошуку відповідних словникових статей за різними параметрами [12]. У межах цієї розвідки варто детальніше розглянути деякі особливості та функціональність Lexopomy.

Lexopomy – це безкоштовна онлайн веб-платформа та інтерлінгвістичний інструмент з відкритим вихідним кодом, що була розроблена у 2017 році чеськими комп'ютерними лінгвістами та спеціалістами з інформаційних технологій, серед яких: Міхал Мечура, Мілош Якубічек, Войтех Коваж, Адам Рамбусек, Павел Рихлі, Ян Макутек, Павел Ірсінг та інші. Lexopomy дозволяє окремим особам або ж групам осіб без особливих технічних навичок у програмуванні та будь-яких фінансових витрат власноруч створювати та публікувати у загальний доступ власні словникові проекти різних видів, малих або ж середніх розмірів [12, с. 662]. Перевагою Lexopomy є те, що всі дані про створені користувачами моделі та проекти словників зберігаються на окремому хмарному сховищі, що значно полегшує їх доступність для інших користувачів [13, с. 455].

Створення будь-якого словника у Lexopomy розпочинається з присвоювання йому певної назви, опису, обрання його мови або ж декількох мов, а також URL-адреси, за якою словник надалі можна зробити загальнодоступним. Будь-яка словникова стаття в Lexopomy зберігається як документ у форматі XML та визначається унікальною для кожного словника схемою, яку за потреби можна власноруч налаштувати відповідно до власних очікувань щодо її змісту. У традиційній системі укладання електронних словників така схема зазвичай програмується вручну ІТ-спеціалістом. Проте у Lexopomy користувачеві запропоновано зрозумілий візуальний конструктор схеми словникових статей, за допомогою якого можна визначити їхню деревоподібну структуру, створити необхідні XML-елементи тощо [12, с. 662–663].

Вміст кожного елемента словникової статті можна обмежити, вибравши одну з запропонованих опцій: дочірній елемент, текст, текст з розміткою, значення зі списку (попередньо визначеного), порожній елемент або медіа. Якщо вмістом одного елемента є інші дочірні елементи або текст з розміткою, то ми можемо вказати, які саме елементи є дочірніми для даного, а також додатковими опціями можемо визначити необхідну мінімальну та допустиму максимальну кількість кожного із таких дочірніх елементів. Крім дочірніх елементів, XML-елементи у Lexopomtu можуть мати також необов'язкові або обов'язкові XML-атрибути, вміст яких можна налаштувати або ж як текст, або ж як значення зі списку [12, с. 663–664]. Lexopomtu також надає можливість створення підзаписів, що дозволить їм відображатися у кількох записах одночасно [14, с. 2]. Реєстрові слова у списку словникових статей можуть бути розташовані в алфавітному порядку або ж можна окремо налаштувати, який саме елемент буде використовуватись для такого сортування, до прикладу частина мови. Окрім цього, можна вказати будь-які елементи, вміст яких потрібно буде відобразити поруч із реєстровими словами у списку записів словника [12, с. 667–668].

Після завершення визначення деревоподібної структури з XML-елементів у конструкторі схеми словникових статей, лексикографи можуть працювати власне над вмістом кожної зі статей словника [12, с. 664–665]. Окрім конструктора схем та редактора записів, не менш важливою складовою Lexopomtu є конструктор форматування, у якому користувачі можуть налаштувати візуальний вигляд своїх словникових статей [12, с. 668–669]. Ще однією важливою особливістю Lexopomtu є функція «Пошуку» та можливість її налаштування. За замовчуванням пошук відбувається за послідовністю символів, які містить певне реєстрове слово, проте за необхідності його можна налаштувати на основі інших XML-елементів словникових статей, до прикладу на основі тематичних груп, що є актуальним для нашої розвідки [12, с. 668–669]. Варто також звернути увагу на те, що до Lexopomtu при потребі можна підключити веб-платформи для керування корпусами текстів та запитами до них, а саме Sketch Engine та KopText [7; 13, с. 456].

Укладання англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудових відносин передбачає такі етапи:

1. Визначення мети, типу та призначення майбутнього словника. У нашому випадку словник буде електронним, двомовним, термінологічним

та перекладним. Він міститиме англomовну термінологію ЄС галузей економіки праці та соціально-трудових відносин, дефініції термінів, їхню приналежність до відповідної тематичної групи, а також переклади самих термінів, їхніх дефініцій та тематичних груп українською мовою. Словник буде призначений не лише для фахівців у вищезгаданих галузях, але й для широкого кола користувачів.

2. Формування джерельної бази словника шляхом пошуку за відповідними доменами та піддоменами у термінологічній базі даних IATE термінів ЄС, а також їх дефініцій, що належать до сфер економіки праці та соціально-трудових відносин. У результаті отримано 375 термінів.

3. Експортування вищезгаданих термінів та їхніх дефініцій з IATE до середовища Excel.

4. Здійснення тематичної класифікації досліджуваних термінів на відповідні тематичні групи.

5. Переклад українською мовою термінів, їхніх дефініцій та назв тематичних груп, до яких вони належать.

6. Налаштування структури електронного словника на платформі Lexopomtu, а саме його мікро- й макроструктури. Розроблення дизайну словникових статей, використання конкретних XML-елементів та їх вкладення, налаштування функцій пошуку в самому словнику тощо.

У межах цього етапу також розроблено модель словникової статті, що містить такі обов'язкові елементи:

- реєстрове слово англійською мовою;
- тематична група, до якої належить термін, англійською мовою;
- тлумачення терміна англійською мовою;
- реєстрове слово українською мовою;
- тематична група, до якої належить термін, українською мовою;
- тлумачення терміна українською мовою.

7. Наповнення словника за допомогою перенесення зібраної інформації з Excel до Lexopomtu, а також остаточне форматування та естетичне оформлення словника.

8. Тестування створеного словника та перевірка словникових статей на помилки.

9. Публікація словника у загальний доступ.

Висновки. У статті визначено структуру та елементи словникової статті електронного англо-українського словника термінів ЄС на позначення економіки праці та соціально-трудових відносин, а також описано основні принципи та етапи створення такого словника. Окрім цього, подані основні характеристики та переваги Lexopomtu як платформи для створення та публікації електро-

них словників. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в укладанні перекладних словників з інших галузей знань на основі термінологічної бази даних IATE.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Англійсько-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу. / за ред. В. Єрмоленка. Київ : "К.І.С.". 2007. 226 с. URL: <https://e2u.org.ua/data/Англійсько-французько-німецько-український%20словник%20термінології%20Європейського%20Союзу.pdf> (дата звернення: 17.08.2024).
2. Вороніна. А. В. Термінологічний словник з дисципліни «Економіка праці й соціально-трудова відносини» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 073 «Менеджмент» усіх форм навчання. Кам'янське : ДДТУ. 2021. 29 с. URL: https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/33/7-33-z_mz28.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
3. Економіка: від А до Я: Понятійно-термінологічний словник / О. В. Куроченко, М. А. Копнов, В. П. Сладкевич та ін. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал». 2008. 368 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p09_11.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
4. Марченко М. Глосарій термінів Європейського Союзу. "К.І.С.". 2006. URL: <http://europa.dovidka.com.ua/#123> (дата звернення: 15.08.2024).
5. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури. 2009. 264 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Honcharov_Stanislav/Tlumachnyi_slovnuk_ekonomista.pdf (дата звернення: 18.08.2024).
6. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник / за ред. Б. Г. Ревчуна. Кіровоград : видавець Лисенко В.Ф. 2015. 130 с. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/a7d30d1a-9136-4d47-974b-49b31eef722/content> (дата звернення: 15.08.2024).
7. Bartolomé-Díaz Z., Frontini F. Building a domain-specific bilingual lexicon resource with Sketchengine and Lexonomy: Taking Ownership of the Issues. *Proceedings of the 2020 Globalex Workshop on Linked Lexicography*. Marseille, France. European Language Resources Association. 2020. p. 62–68. URL: <https://aclanthology.org/2020.globalex-1.11.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).
8. EUR-Lex. Access to European Union law. Summaries of EU legislation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/browse/summaries.html> (дата звернення: 15.08.2024).
9. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор. 2006. 356 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
10. IATE. European Union terminology. About IATE. URL: <https://iate.europa.eu/about> (дата звернення: 15.08.2024).
11. Lexonomy. URL: <https://www.lexonomy.eu> (дата звернення: 15.08.2024).
12. Měchura M. Introducing Lexonomy: an open-source dictionary writing and publishing system. In Kosem I., Tiberius C., Jakubiček M., Kallas J., Krek S., Baisa V. *Electronic lexicography in the 21st century: Proceedings of eLex 2017 conference*. Leiden: Lexical Computing. 2017. p. 662–679. URL: <https://www.lexiconista.com/pdf/elex2017.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).
13. Rambousek A., Jakubiček M., Kosem I. New developments in Lexonomy. *Electronic lexicography in the 21st century. Proceedings of the eLex 2021 conference*. Brno: Lexical Computing CZ, s.r.o. 2021. p. 455–462. URL: https://www.researchgate.net/publication/357807514_New_developments_in_Lexonomy (дата звернення: 15.08.2024).
14. Sakhare A. D., Shareef A., Rangari V. Pali lexicography using lexonomy. *Journal of Physics: Conference Series*. vol. 1913. no. 1. IOP Publishing. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/352207550_Pali_lexicography_using_lexonomy (дата звернення: 15.08.2024).